

ՌՈՒՄԻՆԱՐԱՅ ՅԱՄԱՅՆՔԸ 1989 Թ. ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԻՑ ՀԵՏՈ

ԱՐՄԵՆ ԱՐՁՈՒՄԱՆՅԱՆ

20-րդ դարի վերջում Արևելյան Եվրոպայում սոցիալիստական կարգերի դեմ հեղափոխությունները կտրուկ փոխեցին մի շարք երկրների քաղաքական իրադրությունը: Լուրջ ցնցումներ ապրեց նաև Ռումինիան. 1989 թ. դեկտեմբերի 16-27-ը ավելի քան հազար մարդ զոհվեց, իսկ երեք հազարից ավելին վիրավորվեց: Այս պայքարը ամբողջովին փոխեց երկրի ներքաղաքական իրավիճակը, ընդունվեց նոր սահմանադրություն, ինչպես նաև նոր օրենքներ, որոնք հստակ որոշեցին երկրի զարգացման ուղին դեպի Եվրոպական միություն: Այս ամենը դրական ազդեցություն ունեցավ Ռումինիայի ազգային փոքրամասնությունների վրա, որոնք հնարավորություն ստացան ազատ կազմակերպելու իրենց ներհամայնքային կյանքը, ստեղծելու կամ վերստեղծելու կազմակերպություններ (կոմունիստական ռեժիմի օրոք դրանք արգելված էին): Սա լուրջ խթան էր Ռումինիայում ապրող շուրջ երկու տասնյակ ազգային փոքրամասնությունների համար:

Գրեթե մեկ հազարամյակի պատմություն ունեցող հայկական համայնքն ամենաազդեցիկ ազգային փոքրամասնություններից էր՝ չնայած որպես պաշտոնական կազմակերպություն գրանցվելու իրավունքից մի քանի տասնամյակ զրկված լինելուն: Դարեր շարունակ հայերը եղել են Ռումինիայի երեք պատմական իշխանությունների՝ Մոլդովայի, Վալախիայի և Տրանսիլվանիայի արժանավոր քաղաքացիներ, մեծ նպաստ ունեցել քաղաքաշինության գործում, ինչպես օրինակ՝ Տրանսիլվանիայում Գեռլա (Արմենոպոլիս)¹ և Դումբրըվեն (Եղիսաբեթուպոլիս)² քաղաքների դեպքում: Ինչպես ռումինացի պատմաբան Նիկոլաե Յորգան է նշում, «Մոլդովայի իշխանությունը ստեղծվել է առևտրի միջոցով, և հենց առևտրականները համագործակցեցին՝ ստեղծելու Մոլդովայի իշխանությունը: Այսպիսով, հայերը Մոլդովայի, այսպես կոչված, հայերն են»³: Հայերը կազմակերպում էին համայնքային կյանքն իրենց քաղաքներում, սակայն Ռումինիայում սփռված հայությանը միավորող մեկ ընդհանուր կազմակերպություն գոյություն չուներ:

Իրավիճակը փոխվում է 1915 թ. Հայոց ցեղասպանությունից հետո, երբ տասնյակ հազարավոր հայեր ապաստան են գտնում Ռումինիայում: Գաղթականների նման հոսքից հետո անհրաժեշտություն է առաջանում

¹ Տե՛ս **Ք. Շոնգոտ**, Ազատ թագավորական քաղաք Գեռլա (1700-1900), Բուխարեստ, 2012, էջ 59 (ռումիներեն):

² Տե՛ս **Գ. Գովրիկյան**, Հայք ի Եղիսաբեթուպոլիս Տրանսիլվանիո. գաղթավայրի պատմությունը, հատոր Ա, Վիեննա, 1893, էջ 69:

³ **Ն. Յորգա**, Պատմական գրություններ հայերի մասին, Բուխարեստ, 1999, էջ 249 (ռումիներեն):

ստեղծելու մի մարմին, որը կզբաղվեր գաղթականների փաստաթղթային և սոցիալական խնդիրներով, ինչպես նաև կհամախմբեր ողջ երկրով մեկ սփռված հայերին: Այսպիսի պայմաններում 1919 թ. հունվարի 25-ին ստեղծվում է Ռումինահայոց միությունը (ՌՀՄ), որի առաջին նախագահ է դառնում Գրիգորե Տրանկու-Յաշը (1919-1924): Մինչև 1948 թ.՝ կոմունիստական ռեժիմի կողմից կազմակերպության գործունեության կասեցումը, Միությունն ունեցավ մի քանի նախագահներ՝ Արմենակ Մանիսայան (1924-1927), Դերենիկ Դանիելյան (1928-1934), Արիս Ֆեսճյան (1935-1937), իսկ Լևոն Զոհրապը, Լևոն Շահազիզյանը և Արտաշես Գասարճյանը ՌՀՄ վերջին նախագահներն էին⁴:

1989 թ. հեղափոխությունից հետո հայկական համայնքն իրավունք է ստանում վերակազմավորելու Ռումինահայոց միությունը: Նախաձեռնողները հավաքվում են ղեկավար կազմ ընտրելու և ՌՀՄ գործունեության ուղորտները որոշելու համար, ինչը, սակայն, հարթ չի ընթանում, քանի որ նրանց միջև ծագում են բազմաթիվ հակասություններ: Զննարկումների շնորհիվ որոշվում է նախապատվությունը տալ երիտասարդ սերնդին: 1990 թ. մարտի 11-ին Ռումինահայոց միության առաջին կոնգրեսում ՌՀՄ նախագահ է ընտրվում 31-ամյա Վարուժան Ոսկանյանը (պաշտոնավարում է մինչև այսօր), փոխնախագահներ՝ Վարուժան Փամբուկչյանը և Նշան Բոգդան Կըուշը, գլխավոր քարտուղար՝ Սեթին Մագանյանը: 1990 թ., չնայած ստացած 399 քվեներին, ՌՀՄ-ն և 11 այլ ազգային փոքրամասնություններ, համաձայն Ազգային միասնության ժամանակավոր խորհրդի (Ռումինիայի ղեկավար մարմինը 1990 թ. փետրվար-մայիս ամիսներին) ընդունած ղեկրետի, երկրի խորհրդարանում ստացան մեկական տեղ⁵:

Վ. Ոսկանյանը դառնում է ՌՀՄ ներկայացուցիչ-պատգամավորը Ռումինիայի օրենսդրական մարմնում՝ երկպալատ խորհրդարանում, որը բաղկացած է Սենատից և Պատգամավորների պալատից: 1992 թ. ՌՀՄ-ն արդեն ստանում է 7.145 քվե, որ բավական էր Վ. Ոսկանյանին պատգամավորական մանդատը պահպանելու: Ըստ այդ ժամանակ ընդունված Սահմանադրության 59.2 հոդվածի՝ խորհրդարան կարող էր անցնել այն ազգային փոքրամասնության ներկայացուցիչը, որը ընդհանուր հաշվարկով կստանար մեկ պատգամավորի ընտրության համար քվեարկված ձայների թվի ամենաքիչը 5%-ը⁶: 1992 թ. թիվը 1.336-ն էր: 1996 թ. արդեն հայկական համայնքը խորհրդարանում ունեցավ երկու ներկայացուցիչ. խորհրդարանական ընտրությունների արդյունքներով Վ. Ոսկանյանը դարձավ սենատոր (Ռումինիայի Յաշ քաղաքից), իսկ ՌՀՄ փոխնախագահ Վ. Փամբուկչյանը փոխարինեց Վ. Ոսկանյանին՝ ստանալով 11.543 քվե (անցողիկ թիվը՝ 1.494), և մինչև օրս պաշտոնավարում է որպես ՌՀՄ ներկայացուցիչ-պատգամավոր: 1992 թ.-ից ՌՀՄ ներկայացուցիչը պատգամավորների պալատի ազգային փոքրամասնությունների խմբի ղեկավարն է: Հունգարացիներն ընդգրկված չեն այս խմբում, քանի որ, կազմելով Ռումինիայի բնակչու-

⁴ Տե՛ս **Յ. Գալփագեան**, Ռումանահայ գաղութը, Երուսաղեմ, 1979, էջ 167:

⁵ Տե՛ս **Մ. Ս. Կազազյան**, Հայկական համայնքի ժամանակագրությունը 1989-2009 թթ., Ազգային փոքրամասնությունների ուսումնասիրության ռումինական ինստիտուտ, (ռումիներեն), <http://ispmm.gov.ro/node/cronologia-minoritii-armene-1989-2009>

⁶ Տե՛ս նույն տեղը:

թյան 7%-ը, ունեն այլ կարգավիճակ:

Ռումինիայի ներքաղաքական կյանքում նշված երկու հայ գործիչներն էլ հայտնի են ակտիվ գործունեությամբ: 1996 թ. Վ. Ոսկանյանը երկու այլ անձանց հետ ստեղծեց «Ռումինիայի այլընտրանք կուսակցությունը» և 2001 թ. դարձավ նրա նախագահը (կուսակցությունը վերանվանվել էր «Աջ ուժերի միություն»): 2003 թ. այն միացավ ավանդական «Ազգային ազատական կուսակցությանը», որի փոխնախագահներից մեկը ինքն է 2007 թ. մինչև օրս: 1996-1998 թթ. և 2004-2006 թթ. Ոսկանյանը նախագահել է Սեմատի կապիտալ շուկայի և բանկային գործունեության, ֆինանսների, բյուջեի հանձնաժողովը, իսկ 2008-2012 թթ.՝ ծառայությունների, արդյունաբերության և տնտեսական հանձնաժողովը: 2004-2006 թթ. և 2012 թ. եղել է Եվրոպայի խորհրդի խորհրդարանական վեհաժողովի (ԵԽԽՎ) անդամ: 2006-2008 թթ. պաշտոնավարել է սկզբում որպես առևտրի և էկոնոմիկայի, ապա ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարար, իսկ 2012-2013 թթ.՝ էկոնոմիկայի նախարար: Բացի քաղաքական գործունեությունից, Վ. Ոսկանյանը Ռումինիայում հայտնի է որպես լավագույն գրողներից մեկը, 2005 թ. մինչև այսօր Ռումինիայի գրողների միության առաջին փոխնախագահն է, իսկ նրա՝ Հայոց ցեղասպանության մասին պատմող «Շշուկների մատյան» վեպը 2009 թ. Ռումինիայում ճանաչվել է տարվա լավագույն գիրք, և ամենաշատ վաճառված գրքերից է: Այն թարգմանվել է շուրջ մեկ տասնյակ լեզուներով և Ռումինիայի, Իսրայելի ու Հայաստանի գրողների միությունների կողմից ներկայացվել 2014 թ. գրականության նոբելյան մրցանակի:

Վ. Փամբուկչյանը 2000-2008 թթ. նախագահել է պատգամավորական պալատի ինֆորմացիայի և կապի տեխնոլոգիայի հանձնաժողովը, որը ստեղծել է հենց ինքը և որի անդամ է առ այսօր:

2000 թ. խորհրդարանական ընտրություններում ՌՀՄ-ն ստացավ 21.302 քվե (անցողիկ թիվը՝ 1.273)՝ գրանցելով մինչ այդ ամենաբարձր ցուցանիշը, որն ընտրություններին մասնակցող 69 քաղաքական ուժերի շարքում 23-րդն էր, իսկ ազգային փոքրամասնությունների մեջ՝ 4-րդը⁷: Հաշվի առնելով անցողիկ թվի և ստացած քվեների մեծ տարբերությունը (ինչը վերաբերում էր ոչ միայն ՌՀՄ-ին, այլև մնացած բոլոր ազգային փոքրամասնություններին)՝ ընտրական օրենսգիրքը փոփոխությունների ենթարկվեց, և սկսած 2004 թ. խորհրդարանական ընտրություններից՝ 5%-անոց շեմը բարձրացվեց 10%-ի: Այնուամենայնիվ, դա էլ չխանգարեց, որ ազգային փոքրամասնությունները ներկայացնող բոլոր կազմակերպություններն անխտիր անցնեն խորհրդարան: Այսպես, 2004 թ. ՌՀՄ-ն ստացավ 9.850 քվե (անցողիկ թիվը՝ 2.841), 2008 թ.՝ 13.829 քվե (անցողիկ թիվը՝ 2.179), իսկ 2012 թ.՝ 10.761 (անցողիկ թիվը՝ 2.300)⁸:

Այստեղ ահա հարց է ծագում, թե որքան է հայ բնակչության թիվը Ռումինիայում, որ ՌՀՄ-ն կարողանում է այդքան ձայներ ապահովել, և հետևաբար արդյոք միայն հայերն են քվեարկում ՌՀՄ-ի օգտին, թե ռումի-

⁷ Տե՛ս ՌՀՄ պաշտոնական կայքէջ, Ռումինիայի հայկական համայնքի կարճ ներկայացում (ռումիներեն), http://uniuneaarmenilor.ro/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=36&Itemid=57

⁸ Տե՛ս Մ. Ս. Կազազյան, նշվ. աշխ.:

նացիներն ու այլ ազգի ներկայացուցիչները ևս:

Ռումինիայում հայերի թվաքանակի մասին պատկերացում կազմելու համար առաջին հերթին պետք է դիտարկել մարդահամարների տվյալները: Երբեմնի մի քանի տասնյակ հազար հայություն ունեցող համայնքը կոմունիստական ռեժիմի օրոք աստիճանաբար նոսրացավ: Ռումինահայերի մեծ մասը մեկնեց Արևմտյան Եվրոպա և Չյուսիսային Ամերիկա, և մի պահ այնպես ստացվեց, որ միայն Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում ավելի շատ ռումինահայեր կային, քան Ռումինիայում: Հայ բնակչության թվի առ այսօր շարունակվող նվազման պատճառներից է նաև ծնելիության ցածր մակարդակը:

1989 թ. հեղափոխությունից հետո տեղի է ունեցել երեք մարդահամար⁹: Ստորև ներկայացված են Ռումինիայի՝ ազգությամբ հայ քաղաքացիների վերաբերյալ տվյալները.

Աղյուսակ 1

Թվական	1992	2002	2011
Ընդհանուր քանակ	1.957	1.780	1.361
Քաղաքային բնակչություն	1.936	1.751	1.295
Բուխարեստ	909	821	627
Կոնստանցա	532	422	263
Կլուժ	97	63	66
Արջեշ	47	45	35
Տիմիշ	38	32	30
Տուլչա	36	10	58
Սուլավա	26	36	22
Պրահովա	24	25	14
Դուլժ	22	15	-
Վրանչա	22	22	9
Բոտոշան	21	29	21
Բրաշով	21	15	7
Բակըու	18	55	29
Գալաց	18	45	29
Բրըիլա	14	20	10
Մուրեշ	13	12	15
Յաշ	11	24	14
Սիբիու	7	2	18
Քըլրաշ	3	1	17
Այլ մարզեր	78	86	77

Հետաքրքիր է, որ 1992 թ. Ռումինիայի 41 մարզերից միայն մեկում հայ չի նշված, իսկ 2002 թ.՝ երկու մարզում: Սա վկայում է այն մասին, որ հայերը փոքր խմբերով սփռված են ողջ երկրով: 2011 թ. տվյալներով արդեն 13 մարզերում հայ բնակիչ չի նշվում: Պետք է ուշադրություն դարձնել նաև այն փաստին, որ հայերի գերակշիռ մասը բնակվում է քաղաքներում և սոցիալապես ապահովված է: 2011 թ. մարդահամարը ցույց տվեց, որ

⁹ Տե՛ս Ռումինիայի ազգային վիճակագրության ինստիտուտի կայքէջ (ռումիներեն), 1992, 2002 և 2011 թթ. մարդահամարների տվյալները՝ ըստ ազգային պատկանելության, <http://www.insse.ro/cms/>

գյուղական համայնքներում ապրող հայերի քանակը 1992 թ.-ից հետո աճել է շուրջ երեք անգամ՝ 21-ից հասնելով 66-ի: 1992 թ. համեմատ ամբողջ երկրի հայ բնակչությունը 2002 թ. նվազել է 177-ով, իսկ 2011 թ.՝ 596-ով: Դա հիմնականում բացատրվում է Ռումինիայից դեպի արևմտյան երկրներ արտագաղթի մեծ չափերով: Արտագաղթողների զգալի մասը երիտասարդներն են, ինչը հանգեցնում է հայ բնակչության շրջանում ծնելիության ցածր մակարդակի:

Այնուամենայնիվ, չնայած մարդահամարի տվյալներին՝ բավականին դժվար է պարզել, թե իրականում քանի հայ է այսօր ապրում Ռումինիայում: Դժվար է որոշել հայ լինելու չափորոշիչն առհասարակ: Առաջին հերթին պետք է հասկանալ, թե ով է համարվում կամ իրեն համարում հայ. շատ-շատերի մի կողմի պայպը կամ տատն է հայ, բայց նրանց միայն մի մասն է իրեն համարում հայ, մասնակցում համայնքային միջոցառումներին և ներդրում ունենում համայնքի զարգացմանը:

Հայկական արմատներ ունեցողների թիվն անհամեմատ մեծ է և տարբեր հաշվարկներով հասնում է 10.000-ի, հնարավոր է և ավելի: Հատկանշական է հատկապես խորհրդարանական ընտրություններում Ռումինահայոց միությանը տրված քվեների քանակը, որը վերջին չորս ընտրություններում մի քանի անգամ գերազանցել է պաշտոնական մարդահամարի տվյալների հայ բնակչության թիվը (որտեղ, բնականաբար, ներառված են նաև ընտրելու իրավունք չունեցող՝ Ռումինիայի հայ երեխաներն ու պատանիները, ինչն ավելի է մեծացնում տարբերությունը): Որքան էլ որոշ այլազգիներ համակրելով կամ այլ պատճառներով խորհրդարանական ընտրություններում քվեարկեին ՌՅՄ-ի օգտին, այնուամենայնիվ քիչ հավանական է, որ, օրինակ՝ 2000 թ. ընտրություններում (որտեղ ՌՅՄ-ն ստացավ 21.302 քվե) ՌՅՄ-ի օգտին քվեարկել են շուրջ 20.000 ռումինացիներ կամ այլազգի քաղաքացիներ: Համեմատության համար պետք է նշել, որ դրան հաջորդած վերջին երեք ընտրություններում միջինը շուրջ 10.000 «այլ» քվեների մասին է խոսքը, ինչից նույնպես կարելի է եզրակացնել, որ հայերն անհամեմատ ավելի շատ են, քան ներկայացված է պաշտոնական մարդահամարի տվյալներով: Իսկ թե ինչու մարդահամարի ժամանակ լրացվող թերթիկների վրա նրանք չեն նշում իրենց հայ լինելը, կարող է բացատրվել տարբեր պատճառներով: Հայկական արմատներ ունեցողները, որոնք սփռված են ամբողջ երկրով, ներառյալ Տրանսիլվանիայի հունգարաբնակ շրջանները, մեծ մասամբ արդեն ձուլվել են ռումինացիներին և հունգարացիներին, և որքան էլ այսօր նրանք մասնակցեն հայկական եկեղեցական և այլ միջոցառումներին, միևնույն է, իրենց ռումինացի կամ հունգարացի են համարում: Նրանց մեջ հայկական ինքնությունն արթնացնելու խնդիրը մասամբ կարող են լուծել Հայաստանի Հանրապետության իշխանությունները՝ նպատակաուղղված քաղաքականությամբ, Հայաստան-Սփյուռք ծրագրերի իրականացման միջոցով: Այսօր քայլեր են արվում նրանց մեծ մասին, հատկապես երիտասարդներին և երեխաներին, վերադարձնելու իրենց արմատներին: Ոչ պակաս կարևոր է հենց Ռումինիայում ՀՀ-ից ժամանած մտավորականների ու երիտասարդների մասնակցությամբ մշակութային միջոցառումներ և տարբեր գիտաժողովներ կազմակերպելը, որն ավելի կխթանի միջանձնային շփումը ռումինահայե-

րի և հայաստանցիների միջև: Այդպիսի միջոցառումների օրինակ է 2013 թ. հոկտեմբերի 29-ից նոյեմբերի 3-ը Բուխարեստում կայացած «Չայ-ռումինական մշակութային ժառանգությունը» խորագրով միջազգային գիտա-ժողովը, որի ժամանակ քննարկվել է Ռումինիայում հայկական հոգևոր և նյութական մշակութային արժեքների պահպանման խնդիրը:

Ինչպես նշում են բազմաթիվ ռումինահայեր, հայ լինելը մեծ պատիվ ու հպարտություն է Ռումինիայում, որտեղ բոլոր հայաշատ քաղաքներում հայերն ավանդաբար ընկալվել են որպես օրինակելի քաղաքացիներ: Եթե դրան զուգարկվում է այն հանգամանքը, որ կրոնական տարբերությունը մեծ չէ, ապա պարզ է դառնում, որ ձուլումը տեղացիների հետ անխուսափելի է եղել և ներկայումս էլ շարունակում է մնալ ամենից հուզող խնդիրը: Պետք է հաշվի առնել այն, որ այն երկրները, որտեղ հայկական համայնքը կարողացել է պահպանել իր ինքնությունը և չձուլվել կամ մասամբ ձուլվել տեղի բնակչությանը, հիմնականում իսլամական երկրներն են եղել: Այնուամենայնիվ, ձուլման պատճառներից ամենակարևորը, թերևս, կարելի է դիտել հայկական դպրոցի բացակայությունը: Կոմունիստական ռեժիմի օրոք փակվեցին վերջին մի քանի հայկական դպրոցները, և մայրենին պահպանել հնարավոր էր միայն ընտանիքի և հայ ընկերների հետ շփումների միջոցով: 1970-ական թթ. վերջին Վ. Ոսկանյանը նախաձեռնեց հայոց լեզվի ոչ պաշտոնական դասավանդում, և հենց ինքն էլ անցկացնում էր դասերը համայնքի երիտասարդության հետ:

Ստորև ներկայացված աղյուսակում նշված է, թե վերջին երեք մարդահամարների ժամանակ Ռումինիայի հայ քաղաքացիները որ լեզուն են համարել մայրենի¹⁰.

Աղյուսակ 2

Թվական	1992	2002	2011
Ընդհանուր քանակ	1.957	1.780	1.361
Ռումիներեն	973	976	578
Հայերեն	878	694	705
Հունգարերեն	82	52	57
Այլ լեզուներ	24	58	21

Ինչպես երևում է աղյուսակից, միայն վերջին մարդահամարի արդյունքներով է նվազագույն դրական հաշվեկշիռ գրանցվել հօգուտ հայերենի: Այնուամենայնիվ, իմ անձնական հանդիպումների և ուսումնասիրության արդյունքներով այսօր հայկական համայնքի շատ փոքր մասն է փաստացի տիրապետում հայերենին, իսկ դա էլ հիմնականում 1980-ականներից հետո Հայաստանից և այլ երկրներից հայերի՝ Ռումինիա տեղափոխվելու հաշվին: Նրանց թիվը տատանվում է 100-150-ի սահմաններում: Այսինքն՝ Ռումինիայի հայախոս քաղաքացիների իրական թիվը ոչ միայն 705 չի կարող լինել, այլև կեսից էլ պակաս է: Այդ պատճառով լեզվի պահպանման խնդիրը ամենակարևորն է համայնքի առջև ծառայած մարտահրավերներից: Իսկ թե ինչու են մի քանի հարյուրով ավելի մարդիկ

¹⁰ Ռումինիայի ազգային վիճակագրության ինստիտուտի կայքէջ (ռումիներեն), 1992, 2002 և 2011 թթ. մարդահամարների տվյալները՝ ըստ մայրենի լեզվի, <http://www.inssse.ro/cms/>

նշել հայերենը որպես մայրենի լեզու, ունի պարզ պատճառ. նրանք հիմնականում այն հայերն են, ովքեր, չտիրապետելով մայրենիին, այդուհանդերձ իրենց լիովին հայ են զգում, պահպանում ազգային ավանդույթները, սովորում հայերեն տարբեր արտահայտություններ, և որ ամենակարևորն է՝ երիտասարդ սերնդի մեջ սերմանում են ազգային ինքնության գիտակցություն:

Դժվար է ասել, թե քանի հայախոս մարդ կմնար, եթե կոմունիստական ռեժիմը շարունակեր իշխել Ռումինիայում: Հարկ է նշել, որ այսօր ամեն շաբաթ և կիրակի օրերին անցկացվում են արևմտահայերենի և արևելահայերենի դասընթացներ, ինչը որոշակի հետաքրքրություն է առաջացնում երիտասարդների շրջանում և հնարավորություն տալիս երեխաներին փոքրուց տիրապետելու մայրենի լեզվին: Ռումինահայ որոշ երիտասարդներ, ովքեր տարբեր ծրագրերով արդեն եղել են Հայաստանում, ձգտում են մշտապես պահել Հայաստանի հետ կապը կամ չեն բացառում որոշ ժամանակ անց այնտեղ հաստատվելու հնարավորությունը:

Հատկանշական է այն փաստը, որ հայերենը որպես մայրենի լեզու նշել են նաև այլ ազգություն ունեցողները¹¹.

Աղյուսակ 3

Թվական	1992	2002	2011
Ընդհանուր քանակ	40	27	30
Ռումինացի	36	16	25
Այլ	4	11	5

Իհարկե, թվաքանակը բավականին փոքր է, և դժվար է պատկերացնել, որ իր ազգությունը ռումինացի նշողը մայրենի լեզու համարեր հայերենը, այնուամենայնիվ պետք չէ բացառել, որ այլազգիները լոկ հայերի հանդեպ համակրանքի բերումով են նշում հայերենը:

Լեզվի և ավանդույթների պահպանման ամենամեծ ջատագովներից է Հայ առաքելական եկեղեցին, որը ռումինահայերի կյանքում և առհասարակ մտահոգ է համայնքի խնդիրներով: 1960-2010 թթ. թեմի առաջնորդն էր եպիսկոպոս Տիրայր Մարտիկյանը, որին փոխարինեց եպիսկոպոս Տաթև Հակոբյանը: Եկեղեցին այսօր գործում քայլեր է ձեռնարկում պահպանելու այն հսկայական հոգևոր ժառանգությունը, որը հայերը թողել են Ռումինիայի ամենատարբեր բնակավայրերում: Աստիճանաբար մեծանում է այն քաղաքների թիվը, որտեղ հայկական եկեղեցիներում ամեն շաբաթ կամ երկու շաբաթը մեկ մատուցվում է պատարագ: Հարկ է նշել, որ Տրանսիլվանիայի հայկական եկեղեցիները կաթոլիկ են: Տրանսիլվանիայի տարբեր ազգերին հայ բնակչության ձուլումը հանգեցրեց հայոց լեզվի մոռացվելուն, այդ պատճառով հայկական եկեղեցիներում պատարագները մատուցվում են լատիներեն և հունգարերեն:

ՌՀՄ-ի և եկեղեցու հետ մեկտեղ ՀՀ դեսպանությունը (դեսպան՝ Համլետ Գասպարյան) նույնպես աջակցում է համայնքի խնդիրների լուծմանը և կապող օղակ է ռումինահայերի և Հայաստանի միջև: Դեսպանությունն

¹¹ Ռումինիայի ազգային վիճակագրության ինստիտուտի կայքէջ (ռումիներեն), 1992, 2002 և 2011 թթ. մարդահամարների տվյալները ըստ մայրենի լեզվի, <http://www.insse.ro/cms/>

ակտիվորեն ներգրավված է հայ-ռումինական գիտաժողովներում և մշակութային միջոցառումներում, ինչպես նաև նպաստում է Ռումինիայի և Հայաստանի տարբեր քաղաքների միջև հարաբերությունների ամրապնդմանը: Վերջին շրջանում երկու երկրների միջև կնքված պայմանագրերի, ինչպես նաև տարբեր ծրագրերի շնորհիվ Ռումինիա են ժամանում հայաստանցի ուսանողներ, որոնք իրենց հերթին նպաստում են համայնքի և Հայաստանի միջև կապի ամրապնդմանը:

Ամեն տարի ապրիլի 24-ին տեղի է ունենում ցույց Հայոց ցեղասպանության զոհերի հիշատակին: Ռումինիան դեռ չի ճանաչել այն՝ բազմաթիվ այլ երկրների պես հաշվի առնելով տնտեսական խորը կապերը թուրքական և ադրբեջանական ընկերությունների հետ: Հայկական համայնքը նշում է ՀՀ գրեթե բոլոր տոները, իսկ ամռանը Բուխարեստի Հայկական փողոցում կազմակերպվում է «Հայկական փողոց» կոչվող եռօրյա բացօթյա միջոցառումը, որն ուղեկցվում է հայկական երգերով ու պարերով, տարբեր հանդեսներով, որոնց մասնակցում են ինչպես հազարավոր ռումինացիներ, այնպես էլ այլ ազգային փոքրամասնություններ: Օգոստոսի կեսերին ռումինահայ երիտասարդները կազմակերպում են ճամբար երկրի հյուսիսում գտնվող Սուչավա քաղաքում, որտեղ հայերը դարեր շարունակ մեծ ազդեցություն են ունեցել, և որտեղ մինչև օրս գործում են երկու հայկական եկեղեցի և մեկ վանք, իսկ քաղաքից 3 կմ հեռավորության վրա գտնվում է Արևելյան Եվրոպայում բավականին հայտնի Հաճկատար հայկական վանքը (1512 թ.), որն ուխտատեղի է ոչ միայն հայերի ու ռումինացիների, այլև ուրիշ ազգերի համար:

ՌՀՄ-ն ունի 12 մասնաճյուղ Ռումինիայի տարբեր քաղաքներում՝ սփռված երեք պատմական իշխանություններում՝ Տրանսիլվանիա (Կլուժ, Գեռլա, Դումբրովեն), Մոլդովա (Յաշ, Բոտոշան, Սուչավա, Բակըու, Ֆոքշան, Գալաց), Վալախիա (Կոնստանցա, Տուլչա, Պիտեշտ): Նշված քաղաքներից միայն Կոնստանցան է, որ ունի 100-ից ավելի հայ բնակիչ, մյուսներում թիվն անհամեմատ փոքր է, ընդ որում՝ բոլոր քաղաքներում երիտասարդները միայն մի փոքր մասն են կազմում: ՌՀՄ մասնաճյուղերն իրենց հիմնական գործունեությունը ծավալում են մշակութային միջոցառումներ կազմակերպելով, գրքեր տպագրելով, որոնք մեծ մասամբ վերաբերում են հայկական համայնքի անցյալին: Ռումինիայում պահպանված է մեծածավալ արխիվային նյութ մի քանի դար շարունակ այնտեղ բնակված հայերի մասին, ինչպես նաև ձեռագիր և հնատիպ բազմաթիվ արժեքավոր գրքեր: Աստիճանաբար ուսումնասիրվում և տպագրվում են տարբեր քաղաքներում պահպանված արխիվները:

Այսօր Ռումինիան այն երկրներից է, որտեղ ազգային փոքրամասնություններն ունեն լայն իրավունքներ և Ռումինիայի հասարակության լիիրավ քաղաքացիներ են: Սրա մասին նշում են նաև բազմաթիվ ռումինահայեր՝ հատկապես ընդգծելով Ռումինիայի հանդուրժող վերաբերմունքը ազգային փոքրամասնությունների նկատմամբ և օրենքի տեսանկյունից իրենց պաշտպանված զգալը:

Քննարկվում է նաև այն հարցը, թե որքան կգոյատևի ռումինահայ համայնքը կամ ինչպիսին կլինի այն, օրինակ, հիսուն տարի հետո: Համայնքն այսօր ունի բոլոր նախադրյալները՝ Ռումինիայի հայկական մշակութային

հսկայական ժառանգությունը պահպանելու, ինչպես նաև իր ազդեցիկ ձայնն ունենալու ինչպես քաղաքական ասպարեզում՝ խորհրդարանում, այնպես էլ այլ ոլորտներում: Այս հնարավորություններից չօգտվելու պարագայում հնարավոր է ստեղծվի այնպիսի իրավիճակ, ինչպիսին այսօր Ռոմանում է. քաղաքի կենտրոնական այգիներից մեկում գտնվում է հայկական մեծ եկեղեցի (1609 թ.)՝ հայերեն բազմաթիվ արձանագրություններով, որոնք արդեն տասնյակ տարիներ սրբորեն պահպանում է ռումինացի քահանան, իսկ քաղաքում չկա և ոչ մի հայ, մինչդեռ 16-րդ դարում քաղաքի բնակչության կեսը հայեր էին:

Բանալի բառեր – *Ռումինահայոց միություն, Վարուժան Ոսկանյան, ազգային փոքրամասնություն, խորհրդարանական ընտրություններ, մարդահամար, մայրենի լեզու, ազգային ինքնություն, եկեղեցի*

АРСЕН АРЗУМАНЯН – Армянская община Румынии после революции 1989 года. – Во времена Чаушеску национальные организации в Румынии находились под запретом. Сразу после падения коммунистического режима новосозданный Союз армян, объединивший маленькие общины разных городов, активно включился в общественную и политическую деятельность; его представителю было выделено место в парламенте страны.

В статье рассматриваются национальное сознание румынских армян, ассимиляция и утрата ими родного языка в отсутствие национальных школ. Анализируется роль исторической родины и Апостольской церкви в сохранении армянской общины. Прослеживается также демографическая динамика путём сопоставления данных за каждые десять лет о проживающих в стране армянах. Анализ текущей ситуации даёт основание для прогноза на будущее. При этом использована не только научная литература и интернет-ресурсы, но также информация, собранная автором во время интервью с представителями общины.

Ключевые слова: *Союз армян Румынии, Варужан Восганян, национальное меньшинство, парламентские выборы, перепись, родной язык, национальная идентичность, церковь*

ARSEN ARZUMANYAN – The Armenian Community in Romania after the Revolution of 1989. – The article provides with an insight into the life of the Armenian community in Romania after the fall of the Communist regime in that country. Not having had an opportunity to have national organizations during the regime, however, having great cultural heritage as well as social inclusion in the country, the Armenian community experienced a prominent uprising in the early 1990s. A new era started for the Romanian Armenians' Union who soon secured a seat in the Romanian Parliament.

The article examines the Armenian community through different aspects – decennial alterations in the numbers of Armenians living in Romania; the national identification problem within the community; the representation of the community in the high political instances.

The article also explores such issues as the assimilation of Armenians with Romanians, the lack of Armenian schools with the Armenian language gradually not being practiced.

The role of the Armenian Church and the Republic of Armenia in keeping the Romanian Armenian community alive is discussed in the article. The Romanian Armenians' Union is seen as the main actor in bridging smaller Armenian communities of

different cities and uniting them through different activities.

The article also envisages the future of the Armenian Community in Romania by analyzing the current situation.

The article is not only based on academic literature and online resources but also on the personal meetings and interviews of the author with many members of the Armenian community.

Key words: *The Romanian Armenians' Union, Varujan Vosganian, national minority, parliamentary elections, census, mother tongue, national identity, church*